

SEMINARITÖÖ KOKKUVÕTE

Niguliste raamatukogu ahelkõited

Tallinna Ülikooli Akadeemilisest Raamatukogust

ja Eesti Ajaloomuuseumist

Kadri Proomann

Tallinna Ülikool, Sotsiaalteaduskond, Infoteaduste osakond.

Humanistlike ideede levikuga seotud ühiskonnaelu aktiivsuse kasv ning trükikunsti leiutamine 15. saj tõi endaga kaasa raamatutoodangu mahu hüppelise tõusu ja mõjutas gooti ajastu kõitekunsti arengut. 16. saj lõpuks olid trükikojad levinud üle kogu Euroopa, trükinduskeskusteks kujunesid Saksamaa, Itaalia, Prantsusmaa, Madalamaad, Itaalia, kuhu tekkisid ka olulised nahatöötluse ja raamatukõitmise keskused. 16. saj Baselis tegutsenud trükikalid Johann Amerbach ja Johann Froben, aitasid oma trükitoodanguga kaasa humanistliku maailmavaate ja mõtteviisi levikule Euroopas.

15.-16. saj trükised, inkunaablid ja postinkunaablid, kujutavad endast üleminekuetappi käsikirjaliselt raamatult trükitehniliste vahenditega teostatud trükisele, mida eristavad mitmed iseloomulikud tunnused: trükiaandmete esitamine, poognate, lehtede ja lehekülgede tähistamine, illustratsioonid jm. Raamatute kasutamissfääri laienemine, keskajal tõi endaga, kaasa gooti kõitestiili ja uute kõitetüüpide tekke, mida iseloomustavad mitmed ühistunnused: foolioformaad, nahaga üle tõmmatud puukaaned, pimetrükktehnikas üksiktemplid, kõiteseljale reljeefselt välja voolitud kaksikkõitmed ja metallsulgurid ning -ahelad.

15.-16. saj olid trükitoodangus valdavateks teadusaladeks õigusteadus ja teoloogiline kirjandus sealhulgas piibliväljaanded ning kirikuisade teosed. Kirikuisa Aurelius Augustinuse teoloogiline filosoofia sisaldab arutlusi mitmete metafüüsiliste mõistete üle ja on ühtlasi katoliikliku ja ortodoksse õpetuse aluseks. Augustinuse paljudes kujutistes, mille seas olid olulisemateks *De civitate Dei* ja *Confessiones*, käsitletakse õpetust pattulangemisest, pärispatust ja ettemääratud jumalaarmust.

Esimene viide 1506. a Baselis trükitud Augustinuse "Teoste" (*Prima (-undecima) pars diui Aurelij Augustini*) kohta pärineb Oleviste raamatukogu 17. saj inventariraamatust, kus on kirja pandud ka varem Niguliste raamatukogule kuulunud raamatuid. TLÜ AR baltika ja haruldaste raamatute kogus säilitatakse Augustinuse "Teoste" kaheksat osa (I-III, IV, V, VI, X, XI; kõited numbritega 2839-2842, 2844 ja 2845) ning Eesti Ajaloomuuseumis üht osa (VIII, kõide nr 2843).

1506. a Baselis kohalike trükkalite J. Amerbachi, J. Frobeni ja J. Petri poolt välja antud "*Prima (-undecima) pars diui Aurelij Augustini*" raamatud on määratluselt postinkunaablidja paleotüübid ning vastavad 16. saj alguse trükistele ja gooti köitele iseloomulikele tunnustele. Foolioformaadis raamatutel on paksud puidust reljeefsete köitmetega ning metallahelate- ja sulguritega pimetrükktehnikas kaunistatud nahkkaaned. Manuskripte jälgendavad raamatud on valmistatud vesimärgistatud ja signeeritud poognatega kaltsupaberist. Keskmiselt 55-realisena laotud põhitekst on kaheveerulise asetusega. Ajastule iseloomulikult on kujundatud tiitellehed, kolofoon, eesõnad ja signatuuride registrid. Põhilise kujunduselemendina on kasutatud käsitsimaalitud initsiaale.

Köitekaunistuses kasutatud üksik- ja plaattemplite võrdlemisel Saksa raamatukogude köiteandmebaasi templijäljenditega ilmnes samasus kolme üksik- ja ühe plaattempli vahel, mida käsutas graduaalimeister (*Graduale-Meister*) Lübeckis Schleswig-Holsteini liidumaal Saksamaal. Seega võib oletada, et Augustinuse „Teoste“ 1506. a väljaande köitmiskohaks on Saksamaa ning raamatud on Eestisse jõudnud juba köidetuna. Seega leidis hüpotees, et köite dekooris kasutatud templijäljendite järgi on võimalik määrata köite päritolu, kinnitust.

Seminaritöö tulemusena koostati Augustinuse "Teoste" seitsme köite põhjalikud kirjeldused, mis võimaldasid teha üldistusi kasutatud paberi, raamatukujunduse ning köitetehnika kohta. Töö andis väärtusliku kogemuse selle kohta, kui palju on vaja teada ajastu intellektuaalse ja tehnoloogilise arengu kohta, selleks, et mõista vanaraamatusse kätketud informatsiooni. Käesolev uurimistöo püüab ühtlasi näidata, milliseid võimalusi pakuvad elektroonilised andmebaasid vanaraamatu uurimisel, aidates välja selgitada uusi fakte Eesti mäluasutustes säilitavate rariteetsete raamatuharulduste kohta, tutvustades sellega 16. saj raamatukultuuri Euroopas ja Eestis.